

УДК 811.111

Н. О. Сунько,

аспірант, асистент

(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

**ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ТА ПРЕЦЕДЕНТНІСТЬ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ
ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ
(НА МАТЕРІАЛІ ЗАГОЛОВКІВ АНГЛОМОВНИХ СТАТЕЙ)**

У статті розмежовуються дві когнітивні категорії: інтертекстуальність і прецедентність на тлі публіцистичного дискурсу. Інтертекстуальність розглядається як трансльований код культури як системи традиційних для людства цінностей матеріального і духовного характеру, а прецедентність як явище життя, що може стати або не стати константою культури. Проведено аналіз прецедентних висловлювань заголовків англomовних статей і таксономізовано їх за генетичною ознакою, тобто джерелом походження.

Спрямованість сучасної лінгвістики на проведення комплексних функціонально-комунікативних і структурно-семіотичних досліджень тексту зумовлює великий інтерес до вивчення проблематики прецедентності й інтертекстуальності, які водночас є семіотичним і комунікативним феноменом та основоположним принципом сучасної культури постмодернізму (див. роботи І. В. Арнольд [1], І. П. Ільїна [2], Ю. С. Степанова [3], М. Бредбері [4], М. Піфстера [5] та ін.).

До недавнього часу численні дослідження, присвячені інтертекстуальності і прецедентним текстам, проводилися, в основному, у літературознавстві (напр., праці М. М. Бахтіна [6], І. П. Смирнова [7], Ю. М. Тинянова [8], Ж. Женета [9] та ін.) і філософії мови (див. роботи Ж. Дерріди [10], М. Б. Ямпольського [11] та ін.). Ці вчені справедливо вказують на те, що інтертекстуальність є обов'язковою умовою існування тексту як системи генерації смислу, що активується в ході включення твору до вертикального контексту літературної традиції, жанрових конвенцій тощо. Дослідники відзначають, що текст існує, оскільки він опосередкований суб'єктом, що читає, та відкритий для взаємодій з іншими текстами. Такий модус існування тексту зумовлює його інтертекстуальність, тобто звучання в ньому нескінченного відлуння голосів персонажів, авторів й інших текстів. Але власне питання реалізації категорій інтертекстуальності та прецедентності в англomовному газетному заголовку (далі ГЗ) залишилось осторонь уваги вчених. Актуальним, на наш погляд, видається розгляд цієї проблеми.

Головною метою наукового пошуку є комплексне дослідження двох когнітивних категорій: інтертекстуальності та прецедентності у структурі англomовного ГЗ. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: окреслити поняття інтертекстуальності та прецедентності з метою їх демаркації на тлі англomовного ГЗ, проаналізувати прецедентні висловлювання, які зустрічаються в заголовках англomовних статей, а також таксономізувати їх за генетичною ознакою, тобто сферою походження. Дослідження проводилося на матеріалі заголовків англomовних статей газет *Independent*, *World Tribune* та електронного ресурсу системи *1st Headlines* за 2009-2011рр., із загальним обсягом досліджуваного матеріалу 1500 одиниць.

Категорія інтертекстуальності є важливим параметром сучасного публіцистичного дискурсу і виступає яскравим соціокультурним феноменом сучасної культури і комунікації. Термін "інтертекстуальність" був запропонований у 1967 році теоретиком постструктуралізму Ю. Крістеву. Однак варто зауважити, що основи понятійного апарату інтертекстуальності були закладені ще в 1920-х роках в працях В. В. Виноградова, Ю. М. Тинянова, В. М. Жирмунського, Б. М. Ейхенбаума, М. М. Бахтіна та інших науковців.

Теорія інтертекстуальності оперує центральними для всієї сучасної культури поняттями відносності, взаємозв'язку і взаємозалежності. Основним положенням лінгвістичної теорії інтертекстуальності є постулат про існування тексту як одиниці універсуму культури; не зафіксованої матеріальної форми, а процесу, точки перетину та взаємодії прецедентних текстів (далі ПТ); складного багатопланового утворення, в якому грає нескінченна множина атрибутованих і неатрибутованих цитат і алюзій [12]. Сприйняття тексту розглядається в цій теорії як процес встановлення міжтекстових відносин, постійного руху від окремого тексту до корпусу ПТ, на які він спирається, тобто реалізація інтертекстуальності. Таким чином, теорія інтертекстуальності досліджує засоби створення й уживання текстів в усій тотальності їх зовнішніх зв'язків з усіма ПТ, а також засоби вербалізації таких міжтекстових відносин.

Лінгвістична теорія інтертекстуальності дозволяє розширити дослідницькі можливості традиційної лінгвістики тексту та вийти на новий, комплексний рівень аналізу, розглядаючи механізми і контекст виробництва та активного існування тексту в тісному зв'язку з людським фактором у мові, когнітивними й комунікативними процесами. У цьому дослідженні теорія інтертекстуальності розуміється як така, що інтегрує досягнення семіотики, лінгвістики тексту, лінгвістичної і когнітивної лінгвістики, включаючи теорію знаку і висновки досліджень анаграм Ф. де Сосюра [13], концепцію текстової поліфонії і соціальної

ролі мови М. М. Бахтіна [6], концепцію множинності інтерпретації та активізації ролі читача Р. Барта [12], структурні дослідження тексту Ю. М. Лотмана [14], лінгвокультурний підхід до вивчення ПТ Г. Г. Слишкіна [15; 16], критерії визначення ПТ Ю. М. Караулова [17], номенклатуру смислових планів міжтекстових відносин Ю. М. Тилянова [8], класифікацію інтертекстуальних відносин, розроблену Ж. Женетом [9], класифікацію цитат і алюзій, складену Н. О. Фатеевою [18], концепцію "jouissance" Ю. Крістєвої [19]. Втім, понятійно-термінологічний апарат теорії інтертекстуальності і її основні положення ще тільки формуються, тому закономірно, що її розробка залишається однією із найактуальніших лінгвістичних тем.

Варто підкреслити той факт, що при вивченні інтертекстуальності традиційно важливим є спрямованість структури тексту не тільки усередину, але й назовні, що визначає відкритість тексту по відношенню, по-перше, до інших систем і структур, а, по-друге, – до адресата, тезаурус якого також складається з незамкнутої системи пресупозицій. Однак не завжди автор (адресант) упевнений у тому, що реципієнт інформації зможе адекватно інтерпретувати або ідентифікувати ці "сигнали" інтертекстуальності. Саме це і визначає особливу прагматичну настанову цієї категорії. Основними маркерами, тобто мовними засобами реалізації категорії інтертекстуальності в тексті можуть бути цитати, алюзії, афоризми, так звані "вкраплення" з інших функціональних стилів і т.д. Відтак, інтертекстуальність виступає центральною категорією, на яку натрапляє адресат, що вступає в прямий діалог з текстом і його автором.

Таким чином, інтертекстуальність в цій роботі розглядається як актуалізація міжтекстових зв'язків мовної одиниці при розгортанні її значення в новому контексті. Зокрема мовну одиницю ми трактуємо досить широко – від слова до невеликого тексту, що виступає як вираження певного змісту, що *закріпився* в культурі, (цитата, прислів'я, приказка, афористичне міркування і т.д.). Основні маркери інтертекстуальності є прецедентного характеру, тому і виступають *прецедентними феноменами* у нашому дослідженні. Як відомо у лінгвістиці і лінгвокультурології для інтертекстуальних одиниць використовується поняття *прецедентного тексту*. Г. Г. Слишкін під прецедентним текстом розуміє "будь-яку послідовність знакових одиниць, яка характеризується цілісністю та зв'язністю і є важливою для певної групи" [16: 95].

Ми вважаємо, що поняття прецедентності доцільно розширити не тільки охопленням послідовностей мовних одиниць, а також і певних лексичних одиниць, які є національно-культурними знаками. Такі одиниці можна назвати *прецедентними іменами*. Прецедентні тексти разом із прецедентними іменами отримують статус прецедентних мовних одиниць.

Термін "прецедентний текст" був уперше введений у наукову практику Ю. М. Карауловим у доповіді "Роль прецедентних текстів у структурі і функціонуванні мовної особистості" на VI Міжнародному конгресі викладачів російської мови і літератури в 1986 р. Науковець наголошує, що особливістю кожного прецедентного тексту є те, що він "виступає як цілісна одиниця позначення", власне як знак, що відсилає до тексту-джерела і репрезентує його за метонімічним принципом "частина замість цілого". Прецедентність визначається як популярність, хрестоматійність, "попит" на цей текст як для мовної особистості, так і мовних груп [17: 110].

Водночас Г. Г. Слишкін розуміє прецедентні тексти ширше, знявши деякі обмеження, зазначені Ю. М. Карауловим. По-перше, на думку Г. Г. Слишкіна, можна говорити про прецедентні тексти для вузького кола людей – для малих соціальних груп (сімейний прецедентний текст, прецедентний текст студентської групи і т.д.). По-друге, існують тексти, що стають прецедентними на відносно короткий термін і не тільки невідомі попередникам цієї мовної особистості, але і виходять з ужитку раніше, ніж зміниться покоління носіїв мови (наприклад, рекламний ролик, анекдот) [16: 101]. Прецедентний текст – це текст, що є елементом культурної пам'яті народу і регулярно використовується в інших текстах. Вживання в усній і письмовій мові прецедентних текстів сприяє поживленню і поновленню накопиченого культурного фонду.

Прецедентні тексти входять до кола так званих "сильних" текстів. Г. В. Денисова визначає "сильні" тексти як такі, які "постійно користуються попитом і одержали статус вагомих у культурі у визначений історичний момент" [20: 174]. На думку Н. А. Кузьміної, яка розглядає міжтекстову взаємодію з точки зору енергообміну між текстами, і власне "сильні" тексти мають велику енергоємність. Звідси випливає, що "сильні" тексти володіють високим інтертекстуальним потенціалом, переходячи у формі цитат і алюзій в інші вербальні континууми. Серед "сильних" можна також виділити групу текстів, які є цінними позачасовими рамками та соціально-історичними умовами. Такі тексти стають значущими з моменту їхнього створення і, на відміну від прецедентних текстів, які актуальні тільки на певний проміжок часу, вони є вагомими в різні історичні та культурні епохи [21: 125]. Отже, прецедентним ми вважаємо той текст: 1) який добре відомий представникові певної національно-культурної спільноти; 2) який багаторазово відтворений у мові і досить часто в стислій формі; 3) зміст якого не відповідає сумі значень складових його слів; 4) самодостатній для розуміння, тобто здатний існувати без контексту.

У нашому дослідженні ми пропонуємо розмежувати поняття *інтертекстуальності та прецедентності* таким чином. Інтертекстуальність пов'язана з естетичною цінністю, культурною

значимістю, позачасовими рамками (інтертекстуальні знаки – феномени культури, які визначають зв'язок крізь віки, через покоління), прецедентність – з тим, що відбувається зараз і актуально сьогодні, але зовсім не обов'язково буде важливим завтра. Інтертекстуальні знаки перевірені часом і традицією: вони існують протягом життя декількох поколінь людей у формі певного культурного коду, існування прецедентних феноменів обмежено часом їхньої рецепції і реінтерпретації. Саме для прецедентних феноменів важлива "технічна" підтримка, насамперед, засобами масової комунікації, що забезпечує їхню тотальну рецепцію максимально широким колом адресатів. Таким чином, інтертекстуальність – це трансльований код культури як системи традиційних для людства цінностей матеріального і духовного характеру, прецедентність – явище життя, що може стати або не стати константою культури.

Стилістичний прийом алюзії є основним засобом здійснення відсилання до прецедентного феномена. Декодування алюзії в заголовку визначається контекстом її вживання, а також обсягом і змістом культурно-тезаурусних знань адресата. Так, заголовок *"On West Coast of U.S., much ado about very little radiation, so far"* (Los Angeles Times, 19/03/2011), по-перше, заснований на принципі економії мовних засобів, тому що він імплікує шекспірівську комедію "Багато галасу з нічого" і відсилає адресата власне до цього твору ("Much ado about nothing"). По-друге, алюзія, що базується на шекспірівському творі, дозволяє припустити, що галас, піднятий у засобах масової інформації в зв'язку з радіацією в Америці після землетрусу в Японії 2011р. немає ґрунтовних підстав. Адже в статті йшлося про те, що у штаті Массачусетс на північному сході США в дощовій воді було виявлено радіоактивні частинки, викинуті в атмосферу після аварії на АЕС "Фукусіма-1" в Японії. Про це в неділю, 27 березня, повідомили ЗМІ з посиланням на департамент громадського здоров'я штату. Було повідомлено, що кількість радіації можна вважати незначною й джерела водопостачання в штаті не постраждали. У заяві відомства також йшлося про те, що низький рівень радіації в питній воді загрози для здоров'я населення не ніс, а в повітрі радіоактивних частинок виявлено не було. Отож, достовірна інтерпретація даного заголовка, безумовно, залежить від багажу знань реципієнта, його тезаурусу, ерудованості.

Що стосується наступного ГЗ, можна справедливо зауважити, що його латентний зміст розгортається завдяки алюзії, яка апелює до фразеологізму "every cloud has a silver lining", що означає "нема біди, аби не вийшло на добре" – *"Japan's nuclear crisis has silver lining"*, де йдеться про те, що після землетрусу, який стався 11 березня 2011 року, і цунамі Японія переосмислить свої "енергетичні потреби" і навчиться більш безпечно і надійно зберігати енергію.

Проаналізувавши 1500 ГЗ електронного ресурсу системи *1st Headlines*, газет *Independent*, *World Tribune* за 2009-2011рр., ми виокремили і таксономізували прецедентні висловлювання за генетичною ознакою, тобто джерелом походження. Аналіз результатів найбільш характерних сфер походження прецедентних висловлювань в ГЗ англomовних видань подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

Джерела походження прецедентних висловлювань в заголовках англomовних газет за 2009-2011рр. (%)

Сфера культурного знання	Експлікація в англomовній пресі
Література	36,76
Релігія	13,24
Фольклор	5,88
Музика	2,94
Політика	7,35
Міфологія	5,88
Кіномистецтво	1,25
Реклама	0,98
Наука і техніка	1,13
Фразеологізми і паремії	11,76
Мода	1,47
Спорт	1,47
Живопис	0,6
Природні катаклізми	9,29
Всього	100

З результатів, поданих у таблиці 1, бачимо, що найбільш частотними джерелами прецедентних висловлювань в англomовних ГЗ є література (36,76 %), релігія (13,24 %), фонд фразеологічних одиниць і паремій (11,76 %). Очевидно, що прецедентні тексти цих сфер, ми можемо назвати "сильними", бо вони володіють високим інтертекстуальним потенціалом і часто реалізують свою прагматичну настанову в англomовній пресі. Водночас такі сфери, як: живопис (0,6 %), реклама (0,98 %), кіномистецтво (1,25 %) та ін. є менш експліцитними в досліджуваному нами матеріалі. З них переважно згадуються тільки імена

відомих митців або назви їх творів, їх не можна назвати "сильними", тому вони не часто зустрічаються в досліджуваному матеріалі.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити такі висновки: прецедентні висловлювання входять до когнітивного простору носіїв певної лінгвокультурної спільноти і семантично збагачують заголовок англomовної статті, виражаючи свою інтертекстуально-прагматичну настанову. Реалізація інтертекстуального потенціалу прецедентних феноменів у мові публіцистичного дискурсу безумовно актуалізує його національний характер, дозволяє експліцитно використовувати алюзії та ремінісценції, максимально мінімізуючи мовні засоби, апелюючи до культурно-тезаурусних знань реципієнта, чітко і повністю донести думку адресанта.

Перспективним, на наш погляд, видається детальне вивчення окремо прецедентних імен, текстів, висловлювань і ситуацій та реалізації їх лінгвостилістичного та прагматичного потенціалу на тлі англomовного ГЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность : [сб.ст.] / И. В. Арнольд ; [науч. ред. П. Е. Бухаркин]. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. гос. ун-та, 1999. – 443 с.
2. Ильин И. П. Постмодернизм от истоков до конца столетия / Илья Петрович Ильин. – М. : Интрада, 1998. – 255 с.
3. Степанов Ю. С. Константы : словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – [изд. 2-е испр. и доп.]. – Москва : Академ. Проект, 2001. – 990 с.
4. Bradbury M. Postmodernism / M. Bradbury ; [ed. A. Bullock, S. Trombley] // The Norton Dictionary of Modern Thought. – New York, London : W.W. Norton & Company, 1999. – P. 673–675.
5. Pfister M. How Postmodern is Intertextuality? / M. Pfister // Intertextuality. – Berlin, New York : Walter de Gruyter, 1991. – P.207–224.
6. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 444 с.
7. Смирнов И. П. Порождение интертекста / И. П. Смирнов. – Санкт-Петербург : СПб гос. ун-т., 1995. – 189 с.
8. Тынянов Ю. Н. Поэтика. История литературы. Кино / Юрий Николаевич Тынянов. – М. : Наука, 1977. – 574 с.
9. Genette G. Palimpsestes : La litterature au second degre / Gerard Genette. – Paris : Seuil, 1982. – 467 p.
10. Деррида Ж. О грамматологии / Ж. Деррида. – Москва : Ad Marginem, 2000. – 511 с.
11. Ямпольский М. Б. Память Тиресия. Интертекстуальность и кинематограф / М. Ямпольский. – М. : РИК "Культура", 1993. – 464 с.
12. Барт Р. Від твору до тексту / Р. Барт // Слово. Знак. Дискурс : Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. : [зб. наук. праць / наук. ред. М. Зубрицька]. – Львів : Літопис, 1996. – С. 378–384.
13. Сосюр Ф. де Курс загальної лінгвістики / Фердинанд де Сосюр ; [пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко]. – Київ : Основи, 1998. – 324 с.
14. Лотман Ю. М. К построению теории взаимодействия культур / Ю. М. Лотман // Избранные статьи / Ю. М. Лотман. – Таллинн : Александра, 1992. – Статьи по семиотике и типологии культуры. – Т. 1. – 479 с.
15. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты : [монография] / Г. Г. Слышкин. – Волгоград : Перемена, 2004. – 340 с.
16. Слышкин Г. Г. От текста к символу : лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. – Москва : Academia, 2000. – 128 с.
17. Караулов Ю. Н. Роль прецедентных текстов в структуре и функционировании языковой личности / Ю. Н. Караулов // Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы : доклады. – Москва : Русский язык, 1986. – С. 105–126.
18. Фатеева Н. А. Контрапункт интертекстуальности или интертекст в мире текстов / Наталья Александровна Фатеева. – М. : Агар, 2007. – 280 с.
19. Kristeva J. La revolution du langage poetique : l'avangarde a la fin du XIX-e siecle / Julia Kristeva. – P. : Seuil, 1974. – 645 p.
20. Денисова Г. В. В мире интертекста : язык, память, перевод / Г. В. Денисова. – М. : Азбуковник, 2003. – 298 с.
21. Кузьмина Н. А. Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка / Наталья Арнольдовна Кузьмина. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та ; Омск : Омск. гос. ун-т, 1999. – 268 с.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2011 р.

Сунько Н. О. Интертекстуальность и прецедентность как репрезентанты публицистического дискурса (на материале заголовков англоязычных статей).

В статье разграничиваются две когнитивных категории: интертекстуальность и прецедентность.

Интертекстуальность рассматривается как транслированный код культуры как системы традиционных для человечества ценностей материального и духовного характера, а прецедентность как явление жизни, которое может стать или не стать константой культуры. Проведен анализ прецедентных высказываний и таксономизировано их за генетическим признаком, то есть за источником происхождения.

***Sunko N. O. Intertextuality and Precedence as the Representatives of Publicistic Discourse
(Based on the Headlines of English Articles).***

The article delves into the problem of discerning two cognitive categories: intertextuality and precedence in the framework of publicistic discourse. Intertextuality is viewed as a broadcast code of culture as a system of traditional human material and spiritual values and precedence as the phenomenon of life, which may or may not become a fact of culture. Precedent statements of the headlines of English articles are analyzed and classified according to their origin.